

7. 'Danmarks nye kampfly: F35' – med jagerpiloten MON

Når man sidder i det her cockpit - det er klart, det er en fed fornemmelse at manøvrere verdens mest avancerede kampfly.

Det var en 49-årig ålborgensisk pilot med kælenavnet MON, der fik æren af at være den første dansker til at flyve et af Danmarks nye F35-kampfly. Det skete i området omkring Luke Air Force Base i Arizona i starten af maj 2021. 20 milliarder kroner har de her 27 nye F35-fly kostet, og det er det største militærindkøb i dansk forsvarshistorie. Men er de her nye kampfly danmarkshistorie? Og er de endda så betydningsfulde, at vi bør udstille dem her på Nationalmuseet? Det vil jeg nu prøve at undersøge. Mit navn er Jacob Frische, og du lytter til Udstillet på Nationalmuseet.

Og dermed også velkommen til mine to gæster. Det er major i Flyvevåbnet og pilot med kælenavnet MON. Og så til dig, Jørgen Walseth. Du er jo museumsinspektør med ansvar for de krigshistoriske samlinger ved Nationalmuseet og Krigsmuseet. Velkommen til her begge to.

Tak.

Tak.

Allerførst dig, MON. Du var deroppe at flyve som den første dansker i et F35-fly og har du prøvet det, vi andre kender som F16-flyet, som vi har haft i mange år. Hvis du skulle sætte nogle ord på den følelse, hvad springer så op?

Jamen, det første, man lægger mærke til, når man kommer i luften med det her nye fly, det er de sensorer, der er i flyet. Altså hvor meget den egentlig ser, og hvor meget den hører, hvad der sker omkring flyet og den måde, det bliver præsenteret på. Man har én stor fladskærm i cockpittet. Man kan sammenligne med en Tesla, måske. Hvor man i traditionelle biler har forskellige instrumenter til forskellige ting, så i en Tesla og i F35 er det hele samlet på én stor, bred skærm. Og det man oplever, når radaren begynder at transmittere, man kommer i luften, og alle de andre sensorer begynder at spille, det er altså, hvor meget der egentlig sker omkring én. Ting, som man måske ikke havde set før med F16, det ser det her fly på lang afstand. Og det er både ting, der foregår i luften

og køretøjer og alle de radiosendere, der er rundt omkring. Den registrerer meget og viser det for piloten på en overskuelig måde.

Det er jo meget sjovt. Hvad kan man bruge det til?

Man kan bruge det i fredstid til at orientere sig sådan rent sikkerhedsmæssigt: Hvad sker der omkring én? Men det er ikke det, der er meningen med det. I krigstid kan man bruge det til på lang afstand at orientere sig omkring, hvad sker der foran flyet, og hvordan skal man forholde sig taktisk til de informationer. Hvor man med F16 og andre af det, vi kalder fjerdegenerationskampfly, hvor F35 er et femtegenerationskampfly... Men med traditionelle fly ser man ting på kortere afstand, end man gør med det her fly. Og man får heller ikke informationen fordøjet på samme måde, som F35 gør. Ikke nok med at den ser ting længere ude - den har også nogle systemer, der gør, at man kan identificere det. Og den kan lave sådan en lokationsgenerering af det - altså hvor nøjagtig den her position er. Det er en væsentlig forskel på de traditionelle fly og F35.

Bliver du en bedre pilot af det, eller bliver dy bare en mere doven pilot?

Det gør, at man i stedet for at skulle sidde og fokusere på... Traditionelle kampfly har forskellige sensorer, der ser i forskellige områder: infrarød, radar og elektroniske transmissioner. Og der skal man i F16 sidde og forholde sig til hver enkelt information, hvor F35 gør det, at den tygger maden for piloten og viser det på en overskuelig, prioriteret og filtreret måde, så man kan bruge sin fokus på at tage taktiske beslutninger i stedet for at sidde og lave denne her mentale sensor fusion. som man gør i F16. Der sidder man selv og tygger maden og skal identificere og forholde sig til de forskellige sensorer. Det gør F35 for piloten, så det gør piloten bedre i stand til at tage de rigtige taktiske beslutninger.

Og hvis vi skal koge det helt ned til, så et barn i femte klasse kan være med: Hvis du nu mødte dig selv oppe i luften i en luftkamp, hvor du var i et F16-fly, og nu sidder du over for dig selv i et F35 - ville du så slå dig selv i F16, når du har fået din F35? Gav det mening?

Ja, uden tvivl. Altså, hvis jeg sad i et F16, så tror jeg ikke, jeg ville opdage, hvad der egentlig var sket, før det er for sent, fordi F35 som nævnt før ser andre ting på væsent-

lig længere afstand end de typiske fly, den vil kunne komme op imod, ser. Plus den har den her karakteristik eller unikke evne, at den er stealthed. Det betyder, at den er svær at se på radar og andre sensorer, infrarød. Så man kan snige sig meget tæt på et mål og måske endda uden om et mål uden at blive opdaget. Engagere et mål uden at modstanderen måske når at opdage, hvad der sker.

Men jeg tænker, du lige skal lære at bruge det først?

Der er ligesom en indlæringskurve dér.

I starten var det måske rart at have haft det gamle F16.

Jo, jo. Første gang man er i F35, så sidder man og leder efter de her informationer, man er vant til at have i F16, ikke? Der skal man lige vænne sig til det. Men der er god simulator, F35-simulatoren, som egentlig minder rigtig godt om flyet. Så man er godt forberedt, når man tager ud at flyve første gang.

Inden vi går videre, så lad os lige høre en lille smule fakta om disse nye fly.

De 27 dansk indkøbte F35-fly skal med tiden erstatte F16-flyene, hvoraf de første kom til Danmark tilbage i 1980. Danmark skal efter planen uddanne en håndfuld piloter i USA, inden F35-flyene begynder at komme til Danmark i oktober 2023. Flyene, der er udviklet og produceret i et internationalt partnerskab ledet af USA, kommer til at operere fra Flyvestation Skrydstrup i Sønderjylland. I 2016 besluttede Folketinget at bevilge 20 milliarder kroner til indkøb af F35-kampfly. Totalprisen i flyenes levetid ventes at blive på omkring 56,4 milliarder kroner. Det er det største militære indkøb i dansk forsvarshistorie.

Ja. Og opgaven i dag i Udstillet er jo, som den altid er; Vi skal simpelthen prøve at vurdere, om det, vi oplever lige nu, er så meget danmarkshistorie, at det kan udstilles på Nationalmuseet. Og til det formål anvender vi jo nogle kriterier, som museumsfolk altid gør. Det er det, vi kalder den lille kuratorhåndbog med disse kriterier for, om noget er værd at indsamle og udstille. Og det første kriterie, vi typisk anvender, er det, som simpelthen lyder sådan her: "Repræsentativ." Jørgen Walseth, repræsentativ. F35-flyet; I

hvor høj grad er det repræsentativt, når man sådan kigger på, hvad det er for en historie, det her fly skriver sig ind i, synes du?

Jamen, det bliver jo fremtidens hovedvåben for Flyvevåbnet, så på den måde er det jo repræsentativt for Flyvevåbnet. Vi har tidligere jo også haft repræsentative samlinger inden for flyvevåben. Det ældste fly, vi har, det er jo Berg & Storm-planet, monoplanet, som vi dog ikke selv udstiller i dag, men bliver udstillet nuovre i Stauning på Danmarks Flymuseum. Men det har vi jo. Og vi har også et andet meget ikonisk fly, som dog ikke har haft den store, lange tjeneste i det danske flyvevåben. Det er Spitfire. Sådan en har vi også. Alle kender Spitfire. Men det er dog ikke rigtigt brugt voldsomt meget i hvert fald i dansk forsvar. Men vi har det. Og vi har også nu her senest bedt om at få et F16-fly, fordi det har j, som der lige er blevet sagt, været i tjeneste i næsten 45 år, når de bliver udfaset. Og det har været det eneste kampfly, vi har haft i den periode. Så det er jo også repræsentativt og på den måde jo også kendt af alle. Alle har set et F16-fly. Når man har været ude om sommeren, så kommer de jo ud over vandet. Der har man ofte hørt og set dem. Så på den måde er det jo repræsentativt for Flyvevåbnet. Og det er så også noget med proveniensen, for der er nogle gode historier, der knytter sig til F16-flyet.

Nu tager vi ét kriterie ad gangen her. Vi går jo meget systematisk til værks. Så vi gemmer lige proveniensen. Men hvis du skal sætte nogle ord på det her med det repræsentative... Altså, hvad er det, der skiller sig ud? Fordi er der et eller andet ved F35, som ligesom ikke bare, hvis man ser en ubrudt række af teknologisk udvikling... Er der et eller andet ved F35, der er anderledes?

Nej. Det ved vi jo i bund og grund ikke endnu. For når vi skal vurdere det, så er det jo først, når det bliver udfaset, og det ved vi jo ikke helt præcis hvornår. Men nu har du også sagt, hvor dyrt det bliver, så det holder vil forhåbentlig i 40-50 år. Hvad ved jeg, ikke? Og så er der jo andre, der selvfølgelig skal tage beslutningen. Men jeg går ud fra, at det til den tid også har været med i så mange missioner og indgået på andre led i dansk forsvar, at man helt naturligt vil udtage sådan et til samlingen.

Til den tid?

Ja.

Så hvis der var nogen, der sad og tænkte, at sådan nogle store genstande kan man ikke indsamle, så tager man faktisk fejl.

Ja, altså vi har jo store genstande. Men det kan også blive for stort. Vi har jo taget skibene, der ligger ude på Holmen. Der har vi både Sehested og ubåden. Så på den måde tager vi store genstande. Men det er altså også økonomisk tungt og besværligt at tage så store genstande. Men fly kan vi... altså, det er jo kun sådan mellemstore genstande. Altså, fra hæren har vi jo kampvogne også. Så på den måde kan vi godt håndtere det og har altid gjort det.

Men du påstår altså, at Nationalmuseets økonomi er ikke lige til at tage et F35, før det er skrotningsmodent?

Nej, nej. Til den tid... Vi ved jo ikke engang også, om det kan sælges til den tid til andre, om der er penge i det, og så bliver det selvfølgelig langt sværere. Men vi har jo fra gammel tid en kundgørelse - det er så blevet ændret til en cirkulære, i gamle dage hed den B6 - i, at der kan vi udtage ting fra forsvaret, og vi kan få fra forsvaret. Vi kan også få helt nye ting, og det gør vi også i det omfang, at man indfaser nye... Ja, det er blandt andet de sidste nye våben, der er indfaset i forsvaret. Der får vi dem fra ny af. Og der venter vi ikke til, at de ligesom bliver udfaset efter 10-20-30-40-50 år. Der kan vi få dem fra begyndelsen. Men så mange F35-fly og så dyre er de, så det kan vi ikke få her fra begyndelsen. Der må vi altså pænt vente, til de bliver udfaset om 40-50 år.

Ja, og til MON er færdig med at hygge sig med at flyve rundt i dem.

Ja, det tror jeg.

Men hvis du skal vurdere det spørgsmål, MON, om repræsentativitet? Det er jo både, hvad ligner historien i forhold til F35-flyet, men det er måske også, hvor adskiller det sig fra det, du har prøvet før? Du har været lidt inde på alt det der teknologi og sensorerne, der sidder i, og som gør det mere automatisk. Men er der andre punkter, hvor du synes, at det her fly er anderledes?

Altså, man kan sige, at F35 er et multitool, tror jeg man kan kalde det. Altså, det kan løse mange opgaver. Hvor man tidligere har skullet have specifikke fly til at lave luft-

kamp og til at kaste bomber, til at lave elektronisk krigsførelse og til at lave overvågning - alle de ting er egentlig indbygget i flyet fra start og kan gøre det til et rigtig godt niveau. Og så er der det her med, at det er stealth, at det er svært at se på radar. Det åbner selvfølgelig også nogle helt nye muligheder for at anvende kampfly. Og der er potentiale i det, og noget af det ved vi måske i virkeligheden ikke endnu, hvordan vi skal udnytte. Det er noget, der vil blive udviklet af nogle taktikker over tid. Men jeg vil sige det her med, at man er ikke afhængig af at skulle have en masse forskellige assets, andre flytyper, til at støtte en opgave. Det her fly kan gå ind og penetrere et andet lands luftforsvar egenhændigt uden at være afhængig af... Typisk er det jo amerikanerne, vi har med, men med F35 kan vi faktisk gøre rigtig mange ting selv. Det er nyt.

Så lad os tage hul på det kriterie, som Jørgen var lidt inde på. Og det er jo det, som simpelthen hedder sådan her: "Proveniens." Proveniens det vil sige de historier, som følger med en genstand, som skal udstilles. Altså, hvad kan den fortælle os? Og hvad kommer den måske til at kunne fortælle os om 20 år? Hvad er det for nogle historier, vi kommer til at hænge op på det her F35-fly, tror du, Jørgen?

Ja, det er jo svært at spå om fremtiden. Men vi kan jo se på, hvad F16-flyene har været igennem, og hvad for nogle historier de har. Og det hænger jo meget sammen med ændringen i dansk udenrigspolitik i 90'erne. Altså, efter Murens fald orienterer vi os anderledes. Vi går over til en aktivistisk udenrigspolitik, og derigennem bruger vi så også forsvaret langt i højere grad i udenlandske missioner, og der har vi jo både været i Irak og Afghanistan, men også Eritrea, og mange steder på Balkan har vi været. Og nogle steder har Flyvevåbnet jo også støttet op omkring og også faktisk været med til at bombe og sågar også her senest ved et større bombardement i Libyen. Så F16-fly bliver brugt meget inden for de sidste 20 år. Og nu ved vi jo ikke præcist, hvad der vil ske fremadrettet. Der er jo noget, der tyder på, at vi måske ikke er så engagerede på at tage de internationale missioner med, hvorimod vi i retter vores fokus mere op mod Arktis. Det kan være, at det er deroppe, at hovedfokusset kommer i de kommende 10-20 år. Så det er svært at spå om, præcis hvad for nogle missioner F35 kommer på.

Men hvordan synes du, F35-købet taler ind i denne her historie, som du lige har præsenteret os for?

Jamen, det tror jeg bare er en fortsættelse af F16-flyet. Så har man jo et middel, man kan bruge, hvis man ønsker det fra politisk side. Og som MON også siger, det kan jo mange ting, det nye fly. Så det åbner måske også helt nye muligheder, og det ved vi jo slet ikke endnu præcist hvad, man fra politisk side vil bruge det til.

Men det er interessant det dér med Arktis. Fordi kan man bruge et F35-fly? Eller skulle vi hellere så have købt nogle isbrydere eller et eller andet, der kan sejle deroppe?

Det skal du ikke spørge mig om, fordi jeg er jo i bund og grund slet ikke F35-ekspert eller ved noget som specielt om flytyper på den måde - andet en, at jeg kan se på deres historier, hvad er det, vi har brugt dem til, og hvad er det, der så gør dem specielle, når vi skal fortælle danmarkshistorie. Og der er det jo, at vi så kan se, at F16-flyet har vi jo kunnet bruge til så mange forskellige typer missioner igennem de sidste 20 år især.

Præcis. Hvad siger du, MON? Kan det håndtere lidt is på vingerne også?

Altså nu er der ikke taget beslutning om politisk, om vi skal operere mere i Arktis med F35, end vi har gjort med F16. Men ja, den er egnet til at lave overvågning med de sensorer, vi snakkede om før, på lang afstand. Og det, den også er kendetegnet ved, er, at den har en lang endurance. Altså, den kan holde sig i luften i lang tid og flyve over lange afstande uden nødvendigvis at bruge lufttankning. Så på den måde er selve platformen egnet til operationer i det område dér. Og is på vingerne og is på kørebanen, det er der også løsninger for.

Det kan den leve med. Okay. Jeg vil gerne tilbage til noget af det, I talte om på et tidspunkt, nemlig det her med om det her markerer et eller andet skift i dansk forsvar. For hvis man kigger lang tid tilbage i historien, Jørgen, så er vi vel trods alt en søfartsnation også i forhold til krigsførelse. Er det nu mere rigtigt at sige, at vi er en luftfartsnation, når det kommer til krigsførelse?

Nej, så tror jeg nok også, man skulle have købt nogle flere. Altså, det er jo lige til øllet. Altså, det er jo helt skrabet det her. Der er jo altid nogle, der er på værksted, og nogle skal stå i reserve og det ene og det andet. Så de der 27, der er købt, det er liiiiige...

Det er lige til den skrabede side?

Ja, det er det. Så man kan sige, at hvis man skulle være luftfartsnation, så skulle man jo gøre som svenskerne. De har jo et helt andet luftforsvar end det danske.

Hvordan er de stærkere end os?

Til dels producerer de jo selv og har haft mange, mange flere fly end det danske. Så det er jo sådan et værktøj, man har i kassen, som man kan bruge, hvis man nu ønsker det.

Ja. Men nu har vi så valgt at gå med amerikanerne her. Det er vel også en del af historiefortællingen omkring det her køb, eller hvordan ser du det?

Ja, det kan jo også fortælle meget af. Dels selvfølgelig, at man gerne vil have et teknologisk godt fly, som det jo så er, og det kan mange ting. Men også at det sender jo også nogle politiske signaler, især til amerikanerne. "Vi vil gerne købe jeres. I er vores nærmeste allierede." Så der er meget signalværdi i det også. Man kunne jo have valgt - de var jo også på tale - det svenske Gripen. Og det havde måske kun kostet det halve eller hvad ved jeg i pris, og de er jo sikkert også lige så gode til at bombe i Afghanistan, som et F35 ville kunne være. Men hvem vil modstanderen være? Det er ikke til at vide. Men nu valgte man at være sikker på at sende de rigtige signaler. Det gjorde vi også med F16, og nu gør vi det igen. Og vi siger til amerikanerne, "Jamen, I er vores nærmeste allierede, og vi køber hos jer."

Ja. MON, kan man skifte ud sådan nærmest fra den ene dag til den anden? Kunne man have været hoppet over i et svensk fly også og fået lige så meget ud af det? Eller kræver den her omskoling, når først man er landet F35, så er det så dét, man gør de næste 20 år?

Problemet med at hoppe ud af det her samarbejde, vi har haft på F16 med primært amerikanerne, men også de lande, vi normalt samarbejder med i Europa - Belgien, Holland, Norge og Danmark... Problemet er, at hvis man vælger noget andet - svensk for eksempel - så vil man måske på sigt komme til at stå med nogle udviklingsomkostninger, der bliver uoverskuelige med få samarbejdende lande og typisk ikke de lande, vi tager i byen med. Med F35 fortsætter vi ud over USA også med de partnere, vi har samarbejdet med i Europa. Rigtig mange af de lande, der har F16, de har også anskaf-

fet F35, så de samarbejdsfordele, der er ved det, både taktisk-operativt i operation, men også udvikling over tid de næste 30-40 år - det er jo en platform, der konstant er i udvikling - det tror jeg vil være vanskeligt med et Gripen, for eksempel. Et svensk fly.

Og nu kan jeg jo ikke hænge dig op på beslutningen, trods alt. Men er du glad for at være landet i en F35?

Bestemt. Altså, alt ser ud til, at det bliver en fortsættelse af den succes, vi har haft med F16, som også er 40 år gammelt nu, og stadigvæk er det et moderne fly, der er blevet lidt træt i stellet og så videre, men...

Træt i stellet. Ha ha. Men det får os jo meget naturligt over til noget, som Jørgen også lige var inde på - et kriterie, vi også anvender, der lyder sådan her: "Ikonisk." Altså, ikonisk - der er vel ikke noget meget mere ikonisk i kampflyene end F16-flyet. Men hvad kan man ellers fremhæve som ikonisk krigsmateriel, Jørgen Walseth?

Jamen, hvis vi skal blive hos Flyvevåbnet, der vil jeg jo selv mene sådan noget som S61, den gamle redningshelikopter Sikorsky. Den kender alle. Den har jo også fløjet fra engang i begyndelsen af 60'erne og så indtil for ti år siden. Deromkring.

Er den ikonisk?

Ja, alle har jo set den. Alle har nærmest et forhold til den. Og man så den jo tit i luften om sommeren og udover havet, og når der var ulykker. Så alle kender den jo næsten. Og den flyver vist over dens normale levetid, og på den måde er den jo også ikonisk ved, at man har den så lang tid i forsvaret.

Den er måske også ved at blive lidt træt i stellet?

Ja, det var den jo nok også, men den var der så penge alligevel, så den kunne sælges. Vi havde jo oprindeligt bedt om at få udtaget to. En til os, altså det daværende Tøjhusmuseum, og så til Flyvevåbnets Historiske Samling. Men da der nu var penge i den, og den kunne sælges, så valgte man kun at beholde én i landet. Og det kan man sige, at det er vel også o.k. Det er jo skattekroner det her. Så den fik Flyvevåbnets Historiske Samling. Dem har vi så et samarbejde med, og den bliver så nu i dag udstillet over i

Stauning. Og det kan da også være - det ved jeg jo ikke, hvis der nu er penge F35 om 50 år, og den kan sælges videre til andre, så kan det da også godt være, at vi laver et samarbejde med Flyvevåbnets Historiske Samling, og at der kun bliver gemt én. Fordi igen - hvor mange fly skal det her land have gemt? Det er jo ikke til at vide til den tid.

Hvad tænker du så om F35? Kan det blive et ikonisk fly?

Ja, der er jo kun det ene kampfly i landet. Så på den måde. Og så især, hvis den holder i mange år og er med i mange forskellige missioner, så bliver den jo også en del af danmarkshistorien. Hvis nu for eksempel vi siger, at vi sender ikke fly ud længere på internationale missioner, vi flyver kun i Danmark, så bliver den jo ikke så ikonisk, fordi...

Så er der ikke så mange, der ser den.

Nej, så flyver den jo bare herhjemme, ikke? Men det er der meget, der tyder på, at den ikke kommer til. Den kommer nok også ud.

Og hvad tænker du, MON? For ikonisk er vel også, som vi også har snakket om, det der med, at man kan se dem langs stranden og sådan noget. Problemet med F35 - så vidt jeg forstår protesterne rundt omkring - det er jo, at man hører dem også virkelig højt. Men hvad er der ikonisk ved dem, når man kigger op på himlen? Hvad tænker du så? Er der et eller andet, man kan genkende det på? Hvis du skal give en vejledning til rask dreng, der er fascinerede af det, der flyver oppe i luften: Hvordan ser det ud?

Jamen, den har de her moderne linjer, man har set, der er bygget videre på fra F22, som også er produceret af Lockheed, hvor man kan genkende lidt det der med måden, man laver vinkler på flyet på, at det er noget, der er gjort for at nedsætte den her radarsynlighed. Så på den måde kan man sige, at den måske stikker lidt af fra F16 med de her lidt runde linjer, den har. Og så ser den jo også måske lidt bastant ud, fordi den har det indenbords våben. Den holder våben inde i stellet.

Så det er mere en klods på himlen?

Ja, den er måske ikke så strømlinet og sportsvognsagtig at se på, som F16 er. Der skiller den sig nok lidt ud.

Hvis man så skal tegne den - altså som barn, når man sidder der og tegner fly - hvad skal man så fremhæve?

Så er det nok det hermed, at der er to haleplan på den. Den har sådan et skråtstillet sideror.

Nå ja. Det havde F16 ikke?

Nej, det har den ikke. Og det gør, at den har nogle manøvre-mæssige fordele. Og ellers så er der de her to luftindtag på siden, hvor F16 har et luftindtag nedeunder. Så den ser lidt mere bredskuldret ud, F35. Den fylder lidt mere i lufthavet.

Tænker du så, den har potentiale til at være ikonisk sådan i museal kontekst, tror du?

Ja, det kommer an på... Det er noget, man opbygger over tid, ikke? Og lidt ligesom F16, så vil jeg da tro, at den får samme status den her. Den kommer til at blive opereret i 30-40 år og måske mere. Og afhængig af, hvor meget den kommer ud, så vil det påvirke, om den bliver ikonisk eller ej. Men det vil jeg da forvente, at den gør.

Ja. Vi nærmer os, kan man sige, det sidste kriterie, som vi anvender, og som også er det mest alvorlige af slagsen. Det er det, der lyder sådan her: "Evhedstesten." Altså evhedstesten, Jørgen. Vi indsamler jo genstande på museerne med det ansvar at beholde dem for evheden. Men det kræver selvfølgelig også, at man har en vis idé om, at de bliver ved med at være relevante i mange år fremover. Hvad er din vurdering dér?

Ja... Det er jo svært at spå om, fordi det er også andre kolleger, kommende kolleger, der skal tage stilling til det. Men det er jo sådan, at vi samler jo også ind for at dokumentere vores egen samtid. Og det er jo ikke sikkert nødvendigvis, at alt skal udstilles. Nu er en F35, når den engang skal udfases, det er jo en stor genstand. Men den kunne jo i princippet bare komme på magasin og stå som en dokumentation for vores samtid. Og så kan den jo så blive hevet ud til en særudstilling, hvis man havde noget omkring det. Så det gør vi jo. Altså, vi samler jo meget ind, som ikke nødvendigvis bliver vist. Og noget af det bliver aldrig nogensinde vist. Så vi har jo også den der dokumentationsforpligtelse.

Det er klart.

Og det bruger vi faktisk meget tid på at samle ind.

Men tror du, den vil have blivende interesse?

Ja, det synes jeg da. Altså, hvis man er flynørd og går meget op i det, så vil man da gerne se udviklingen. Og det allerfornemste var, hvis vi kunne samle alle flyene, så man kunne se udviklingen ét sted. Og det kan man jo faktisk til dels. Det er så ikke lige i vores regi, men det er så ovre i Stauning. Der kan du jo se faktisk, at der står Berg & Storm, og så kører den jo ellers derop. Og der står også et F16-fly. Så der kan du næsten se alle Flyvevåbnets fly helt tilbage fra Første Verdenskrig nærmest.

Ja, og det bliver jo så også interessant, for selvfølgelig bliver det her også bare en periode, og på et eller andet tidspunkt kommer der et nyt fly på den anden side. Og det kan være svært at vurdere, om det her bliver lige så lige så stor en ting, som vi forbinder F16 med nu, eller om det bliver mere en parentes i flyhistorien.

Ja, det kan godt være, at det bliver det sidste fly, fordi de næste fly bliver vel ubemandede, og det kan ovenikøbet også være, at F35 bliver ubemandet på et tidspunkt. Det ved jeg jo ikke, om man midlife opdaterer den til at være ubemandet. Der er jo også meget teknologihistorie i det her, så den del skal vi jo også have med.

Ja. Og det er jo egentlig ret interessant, for så kan det jo virkelig bestå evighedstesten, hvis det så bliver det sidste bemandede fly, man sender op. Hvordan vurderer du det, MON? Kan du undværes deroppe?

Altså, det har en lidt lang horisont, men jeg tror ikke, det er urealistisk at tro, når vi er henne omkring de dér 30-40 år ude i fremtiden, at det her kunne godt gå hen og blive det sidste bemandede kampfly. Så på den måde ville den jo sikkert være relevant på den parameter. Og så kan man også sige noget andet, der gør, at den ville blive ved med at være relevant, det er det her partnerskab, man har indgået med de andre lande, ikke? At man modsat andre programmer - her har man fra starten af et projekt kørende,

der skal kontinuerligt opdateres de næste 30-40 år. Så den vil blive ved med at være relevant helt frem til udfasning.

Ja, klart. Og det er jo klart, at der vil være nogle åbenlyse fordele ved at have ubemandede fly og pille dig ud, og det vil selvfølgelig være, at så risikerer du ikke dit liv i en eller anden kampsituation. Er der andre fordele ved at gøre flyene ubemandede?

Altså, af fordele er der det, du lige har nævnt, selvfølgelig. De udfordringer, der er, er at de ubemandede fly, der er i dag, de er meget specifikke i deres opgaveløsning. De kan én ting og er rigtig gode til den ene ting. Men hvis man skal kunne andet end det, så skal man have forskellige platforme igen. Ligesom vi snakkede om før, at der er forskellige fly, der kan forskellige ting, hvor F35 egentlig kan det meste af det rigtig godt. Så ubemandede fly de er dyre at operere. De kræver en infrastruktur, som Danmark nok ikke lige har råd til med satellitnavigation og alt det, der følger med. Men det er selvfølgelig noget, der kommer løsninger på i fremtiden.

Og med evighedens perspektiv, så er det ikke et helt galt bud, at vi faktisk kunne ende dér, hvor det bliver det sidste bemandede kampfly, vi i større skala indkøber her?

Ja, det tror ikke, man kan udelukke, at det kunne gå hen og blive.

Men vi kan jo ikke komme uden om det længere. Vi skal afgøre, Jørgen, om F35-flyet er så meget danmarkshistorie, at det skal udstilles på Nationalmuseet. Hvad synes du, det her koger ned til?

Jamen, igen som jeg nævnte før, at det er svært at spå om fremtiden. Men man kan nok ikke udelukke, at den vil komme med i mange forskellige missioner fremadrettet. Og det gør så også, at hvis vi skal have en genstand, der repræsenterer Flyvevåbnet sådan igennem lang tid, 40 år, så vil det være en F35 på godt og ondt. Man kan også selvfølgelig tage andre dele ud og vise. Man kan tage en flybombe og vise. Det fortæller også et eller andet. Men det ville jo være flyet, som folk... Fordi det er altså noget andet at stå ved siden af en genstand, der også er stor. Så siger det, "Wauw," når den ser sådan ud. Det eneste, vi dog ikke kan få med, det er - og det kan vi heller ikke med nogen af de andre store genstande - det er jo dens funktion. Et fly flyver jo. Det kan vi jo ikke samle ind.

Nej, selve flyvningen.

Nej, bevægelsen kan vi ikke... Og det samme med en kampvogn. Hvis man står ved siden af en kampvogn, der starter op, det giver altså en helt anden fornemmelse af, hvad der er for noget, og at den kan køre, og den kan skyde. Men den del kan vi jo ikke samle ind. Men vi kan samle den del ind, hvor den står bare stationær. Og det er altså også noget andet at stå og sige, "wauw," og stå og se på den.

Så jeg hører dig sige, at det her er danmarkshistorie, og derfor vil jeg også lige så forsigtigt sætte lidt klapsalver på i baggrunden. Fordi det er jo ikke hver dag, at vi laver sådan en indsamling her og vurderer, at noget rent faktisk er så meget danmarkshistorie, at det fortjener at blive udstillet på Nationalmuseet. Men en sidste ting, som jeg er nødt til at høre jer begge to om: Hvad skal man så skrive på skiltet? Hvis man skulle finde de ord, som rummer F35 ind, når det engang i givet fald skulle udstilles, har I så nogle bud på, hvad skal der stå på skiltet?

Jamen, det kommer an på, om vi kan få flystellet.

Lad os antage det.

Ja. Og at vi kan få det pågældende flys historie. Og hvis det særlige fly så har haft nogle særlige missioner eller været ude for nogle særlige episoder, så ville vi jo skrive flyets historie til dels, i hvert fald hvad den har været igennem. Og det er det, vi også til dels prøver på at gøre med vores indsamling af et F16-fly: at få flyets historie bagud. Hvor har den fløjet? Hvor mange togter har den fløjet? Alt det her. Hvad for nogle missioner har den været med på?

Ja. Og det generelle omkring F35, MON, vil det være det her med det højteknologiske?

Jeg tror, at hvis man om 30-40 år kigger tilbage og ser, hvad har F35 haft af indflydelse, så vil det være, at den har ikke kun løftet Flyvevåbnet op til en anden liga, den har løftet forsvaret. Altså de her netværksmuligheder, den har, med at F35 kan indsamle oplysninger og kan være en informationsfordeler. Og de informationer kan udnyttes af Hæren

og Søværnet. Og på en eller anden måde bliver det en katalysator for udviklingen i de andre to værn, tror jeg også.

Ja. Så der er også lidt input dér til, hvad der i givet fald skulle stå på sådan et skilt. Og spørgsmålet er så, om der også skal en pilot med, om der skal en MON med i selve udstillingen. Er det noget, du gør, Jørgen?

Ja, det har vi faktisk også, hvis du går over og ser på udstillingen ovre på Krigsmuseet. Der står en pilot med hans dragt og hans hjelm - en af dem, der var med til at flyve over Balkan og kastede bomber over Serbien. Så det gør vi. Så vi tager også piloten med.

Så det kan også ende der for dig, MON.

Ja, men så må jeg jo tage børnene med ind og kigge på det.

En vis stolthed i stemmen, kan jeg godt fornemme dér.

Ja, bestemt.

Tak, skal I have begge to, fordi I var med i dag. Det var hermed slut på Udstillet på Nationalmuseet. Mine gæster var MON, der er pilot og den første dansker, der fløj i det her F35-kampfly, og så også Jørgen Walseth, som er museumsinspektør med ansvar for de krigshistoriske samlinger her på Nationalmuseet og Krigsmuseet. Vi er snart tilbage med en ny aktuel genstand eller person eller for den sags skyld en begivenhed og spørger, om det vi oplever lige nu, er så vigtigt, at vi skal udstille det som en del af vores fælles danmarkshistorie. Det her program var tilrettelagt af Kenneth Borgenholt. Jeg hedder Jacob Frische. Tak for nu.